

Nekuda, Vladimír

Současný stav středověké archeologie na Moravě

Archaeologia historica. 1991, vol. 16, iss. [1], pp. 9-25

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/139924>

Access Date: 24. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

A.

VÝVOJ OSÍDLENÍ

Dříve než přistoupíme k hodnocení dosavadního stavu středověké archeologie, je třeba se zmínit o organizačních podmínkách. Až do konce roku 1989 byla na Moravě jen dvě pracoviště zaměřená na archeologii středověku, a to historickoarcheologické oddělení Moravského muzea v Brně a Památkového střediska v Olomouci. Teprve v r. 1990 bylo zřízeno samostatné oddělení pro archeologii středověku v Archeologickém ústavu ČSAV v Brně. Výzkumné práce nebyly a ani dosud nejsou koordinovány. Samostatný program má zatím jen historickoarcheologické oddělení Moravského zemského muzea, a to systematický výzkum středověké vesnice, zatímco archeologické oddělení památkového střediska v Olomouci je svým výzkumem závislé převážně na záchranných akcích v areálu města Olomouce. Dosavadní podíl archeologického ústavu ČSAV v Brně na archeologických výzkumech z období středověku byl podmíněn rovněž záchrannými výzkumy opevněných sídel (hrady, tvrze), měst (Brno) a v souvislosti se stavbami různých komunikací. Dalším zdrojem nových poznatků jsou výzkumy prováděné okresními muzei a zájem z řad laiků. Přes uvedené nedostatky v oblasti organizační možno konstatovat, že archeologie středověku přispěla k řešení otázek osídlení, vývoje vesnických sídlišť, k počátkům měst, k typu a vývoji opevněných sídlišť, k výzkumu pohřebišť, kostelů, klášterů a výrobních objektů.

1. Vývoj osídlení

Kořeny středověkého osídlení tkví v období před 10. stoletím, proto je znalost slovanského osídlení základním předpokladem ke studiu vývoje osídlení v období 11.—15. století. Pro toto období byl charakteristický nejen vznik, ale i zánik značného množství sídlišť (V. Nekuda, 1961). Proto zaniklá sídliště tvoří významnou součást archeologie středověku, která dokumentuje jejich reliktů jak na povrchu, tak i pod povrchem země. Současný stav povrchové dokumentace reliktů sídlišť na Moravě je neúplný a není centrálně vedený. Na základě systematického povrchového průzkumu je zpracován obraz osídlení na Dražanské vrchovině, kde je registrováno 47 zaniklých vesnic (E. Černý, 1979) včetně jejich plužin. Povrchovou dokumentaci E. Černého doplnil L. Belcredi (1983, 39—45) zpracováním nálezů archeologických.

Osídlení jihozápadní Moravy ve světle pramenů archeologických zpracoval V. Nekuda (1975, 167—173; 1979, 23—29). Kromě dokumentace zaniklých vesnic (jedna čtvrtina z existujících vesnic) je důležité zjištění slovanského osídlení této krajiny již v období předkolonizačním.

Zatímco V. Nekuda se zabýval osídlením na horním toku Dyje, J. Unger spolu s Z. Měřinským (1979, 67—72) sledovali osídlení dolního Podýjí a dolního Pomoraví, a to na základě středohradištních a mladohradištních pohřebišť a mladohradištních sídlišť. Na tuto práci navázal J. Unger (1982, 169—177) zpracováním vývoje osídlení na soutoku Jihlavy a Svratky ve 13. a 15. století.

Osídlení na soutoku Jihlavy a Oslavy zpracoval Z. Měřinský. Toto území patřilo

klášteru oslavanskému, který soustředováním svého pozemkového majetku způsobil zánik několika vesnic (Z. Měřinský, 1976, 109—120). Proces zanikání vesnic sledoval Z. Měřinský také na panství cisterciáckého kláštera ve Žďáře n. S. (Z. Měřinský, 1971, 23—35).

Vývoj osídlení a změny sídlištní sítě na jihovýchodní Moravě zpracoval R. Snášil (1982, 181—218) v rámci Vlastivědy Uherskohradištska. R. Snášil sledoval jak vznik, tak i zánik sídlišť v jednotlivých stoletích.

Osídlení na brněnském Kloboucku na základě pramenů archeologických a písemných osvětlil E. Kordiovský (1978, 261—266; 1979, 60—62), který se současně zabýval i metodikou povrchové dokumentace (E. Kordiovský, 1980, 183—186).

Osídlení Olomoucka v období 9.—13. století řešil P. Michna (1982, 716—744). Vnitřní kolonizace tam probíhala již v 11. století a k témuž výsledku dospěl také V. Goš (1970, 37—46; 1972, 15—24; 1982, 157—162) dokumentací osídlení na soušedním Mohelnicku.

Z uvedeného přehledu vyplývá, že mnoho bílých míst v dokumentaci vývoje osídlení vykazuje severní Morava.

Kromě povrchové dokumentace je využíváno ke zjišťování sídlišť magnetometrické měření (V. Hašek—Z. Měřinský, 1989, 115—118, 142—144), fosfátová analýza (V. Nekuda, 1961, 386—390) a pylová analýza (E. Rybničková—K. Rybniček, 1975, 183—198).

Celkový obraz vývoje osídlení je závislý na spolupráci celé řady vědních oborů, mezi nimi archeologie středověku zaujímá jedno z předních míst zejména v těch obdobích, v nichž chybí prameny písemné. Zvláště pak dokumentací zaniklých středověkých vesnic přispívá archeologie středověku nejen k dějinám osídlení, ale i k poznání hospodářských změn, jež proces zanikání způsobovaly.

Studium vývoje osídlení zůstává i do budoucna jedním z důležitých úkolů archeologie středověku. Archeologii připadá úkol systematické povrchové dokumentace v rámci menších regionů. Tento organizačně náročný úkol nemůže probíhat živelně, ale vyžaduje koordinaci. Koordinačním střediskem na Moravě by mělo být historicko-archeologické oddělení Moravského zemského muzea v Brně.

Povrchová dokumentace archeologickými metodami má své meze a proto ji nutno doplňovat fosfátovou a pylovou analýzou, využitím geofyziky a zejména pak leteckým snímkováním.

2. Výzkum vesnických sídlišť

Na tomto úseku bádání přinesly dosavadní archeologické výzkumy významné doklady pro vývoj středověké vesnice. Klíčové postavení ve výzkumu zaujímají především systematicky zkoumané vesnice Pfaffenschlag, Mstěnice, Bystřec, Konůvky, Záblačany, sídliště v katastru města Mohelnice, Narvice a Kovalov. Dílčí poznatky byly získány záchrannými nebo zjišťovacími výzkumy na lokalitách Potěch a Studýň na Oslavansku, Topolany, Borovice, trať Štěpničky a Sturnice u Šakvic, sídliště v katastru obce Přítluky a Holenice u Drnholce na Břeclavsku, Hoštínec u Tlumačova, Vilémov u Ruprechtova na Vyškovsku, Divice u Brumovic a Chroustov u Litostrova na okr. Brno-venkov.

2.1. Výsledky výzkumů

Pfaffenschlag u Slavonic. Systematický výzkum historickoarcheologického oddělení Moravského muzea v letech 1960—1972 pod vedením V. Nekudy. Byl získán celý půdorys středověké vesnice — první na našem území vůbec. 16 domů včetně hospodářských budov se rozkládalo ve dvou řadách po obou stranách protékajícího potoka. Na

jednotlivé usedlosti navazovaly pásy polí, jež byly v lesním terénu ještě patrné. Na usedlost připadalo cca 10 ha orné půdy a stejně tolik luk a pastvin.

Závažným bylo zjištění, že středověké vesnici předcházelo starší osídlení datované jak archeologicky, tak na základě pylové analýzy do konce 11. a do 12. století. Domy této osady byly jednoprostorové, částečně zahloubené a uspořádané v řadě. Tato osada zanikla požárem a teprve asi po sto letech, ve druhé polovině 13. století vznikla středověká ves. Také Pfaffenschlag lehl popelem v první čtvrtině 15. století (podrobné zhodnocení výzkumu V. Nekuda, 1975).

Mstěnice u Hrotovic, okr. Třebíč. Systematický výzkum historickoarcheologického oddělení Moravského zemského muzea zahájený v r. 1960 a dosud trvá. Do r. 1989 vedl výzkum Vladimír Nekuda, od r. 1989 převzal vedení výzkumu Rostislav Nekuda.

Tato lokalita byla osídlena slovanským obyvatelstvem od konce 8. století nepřetržitě až do poloviny století 15. Proto je tam výzkum velmi složitý, neboť hradištní osady neměly pevnou stavební strukturu a měnily své místo. Největší přínos tohoto výzkumu spočívá v tom, že dokumentuje přerůstání vesnice hradištní ve vesnici středověkou. Tato změna probíhala ve Mstěnicích ve 13. století. Obydlí hradištního osídlení představují jak zemnice, tak i stavby budované na úrovni terénu. Z hospodářských objektů jsou nejvíce zastoupeny obilní jámy a podzemní chodby (komory?). Kromě rolníků žili v hradištní vesnici také hutníci a hrnčíři.

Koncem 12. století bylo ve Mstěnicích vybudováno opevněné sídlo — hrádek na místní ostrožně, což dokumentuje nové vztahy ve středověké společnosti a postup feudalizace.

Půdorys středověké vesnice zachycený dosavadním archeologickým výzkumem představuje 16 usedlostí uspořádaných do oblouku, a to ve dvou řadách, takže mezi oběma řadami vznikla oválná náves. Parcely jednotlivých usedlostí mají většinou protáhlý obdélníkový půdorys, po jehož obvodu jsou rozloženy dům a hospodářské budovy (chlévy, špýchary, kolny a stodoly). Vůči návsi byly domy orientovány štítově. Dvůr vůči návsi byl uzavřen zídou, v níž byla vjezdová brána a vstupní branka.

Dominantní postavení ve vsi zaujímala tvrz, která tam byla postavena po zániku hrádku. Hospodářským zázemím tvrze byl dvůr (V. Nekuda, 1985).

Bystřec u Jedovnic, okr. Blansko. Systematický archeologický výzkum historickoarcheologického oddělení Moravského zemského muzea. Výzkum byl zahájen v roce 1975 pod vedením V. Nekudy jako výzkum záchranný, který postupně přešel ve výzkum systematický a dodnes nebyl ukončen. Vedením výzkumných prací byl pověřen L. Belcredi.

Po středověké vesnici zůstaly stopy v lučním terénu v podobě vyvýšenin, které se táhnou v délce 430 m a po obou stranách potoka Rakovce. Doposud bylo odkryto 7 usedlostí, které se navzájem dost liší, a to jak řazením prostorů (jizba—síň—komora) v obydlí, tak i skladbou hospodářských objektů. Úprava podezdívek svědčí, že stěny obytných i hospodářských objektů byly roubené. Orientace domů vůči návsi byla podélná.

Vesnice vznikla podle archeologických nálezů v polovině 13. století (první písemný doklad pochází až z r. 1371) a zanikla požárem patrně již na začátku 15. století. Dokladem náhlého zániku je množství velmi hodnotných nálezů.

Konůvky u Heršpic, okr. Vyškov. Systematický výzkum muzea ve Slavkově, vedený D. Šaurovou v letech 1960—1977. Po smrti D. Šaurové převzalo dokumentaci výzkumu a sbírkový fond z Konůvek historickoarcheologické oddělení Moravského muzea v Brně a zpracováním této lokality byla pověřena Z. Měchurová.

Vesnice byla v údolí po obou stranách potoka, jak prozrazují četné terénní vyvýšeniny. Výzkumem bylo odkryto 10 půdorysů domů, tvrz s dvorem a kostel se hřbitovem. Půdorysy domů mají tvar písmene L a delší stranou jsou orientovány

k potoku. Jejich stěny byly srubové. Vesnice vznikla patrně v polovině 13. století a její zánik je kladen do druhé poloviny století 15.

Záblacany u Polešovic, okr. Uherské Hradiště. Systematický výzkum Slovákého muzea v Uherském Hradišti byl zahájen v r. 1964 pod vedením R. Snášila a trval do r. 1975.

Lokalita byla osídlena slovanským obyvatelstvem nejpozději od 7. století. Výzkum se zaměřil zejména na období 10. až polovinu 13. století, kdy ves zanikla. Stopy mladohradištního osídlení vykazovala plocha větší než 10 ha, avšak půdorys jedné fáze osídlení nepřesahoval plochu 2 ha. Stejně jako na jiných lokalitách docházelo i zde k přeskupování sdišť. Jednoduchá, v jednom případě i dvouprostorová, obydlí byla srubová. Z hospodářských objektů byly zastoupeny obilní jámy. Kromě zemědělské výroby a chovu dobytka byly nalezeny doklady řemeslné výroby, a to hrnčičství, železářského hutnictví, kovářství, výroby vápna a dehtu (R. Snášil, 1973, 89—116). **Raně středověké sídliště v katastru města Mohelnice.** Výzkum Okresního muzea v Šumperku v letech 1969—1974 pod vedením V. Goše.

Sídliště se rozkládalo jižně od města po obou stranách potoka Újezdka na ploše cca 8 100 m². Na základě archeologických nálezů je existence osídlení doložena od druhé poloviny 10. do první poloviny 13. století. Ve vývoji osady rozlišuje V. Goš tři fáze, pro něž bylo charakteristické posouvání objektů v rámci sídliště (V. Goš, 1984, 237). 17 nadzemních objektů bylo stavbami srubovými, které sloužily k obytným nebo výrobním účelům. Velké množství hliníků zde nalezených svědčí o hrnčičské výrobě, takže se jedná velmi pravděpodobně o osadu řemeslnického charakteru.

Narvice u Pohořelic, okr. Břeclav. Systematický výzkum Regionálního muzea v Mikulově v letech 1970—1972 pod vedením J. Ungra. Z mladohradištního osídlení bylo odkryto 17 objektů, většinou zásobních jam. Kromě toho bylo zjištěno mladohradištní pohřebiště, které předcházelo výstavbě románského kostela. Jeho odkryv byl hlavním cílem archeologického výzkumu. Kolem kostela se rozkládal hřbitov. Ze středověké vesnice byly objeveny jámy a část podzemní chodby (J. Unger a kol., 1980). Časově spadá toto sídliště do 11.—15. století.

Koválov u Žabčic, okr. Brno-venkov. Systematický výzkum Regionálního muzea v Mikulově v letech 1973—1978 pod vedením J. Ungra. Výzkumné práce se soustředily především na tvrz a na výzkum raně gotického kostela. Tvrz byla vybudována na vyvýšeném místě chráněném příkopem a valem. Z budovy tvrze byly zjištěny její základy. Vlastní vesnice je omezena plochou 200×300 m, ale k jejímu výzkumu nedošlo. Dosavadní nálezy datují tuto vesnici do 13.—15. století (J. Unger, 1978, 155 až 160, Z. Měřinský—J. Unger, 1983, 119—135).

Studýň u Zbýšova, okr. Brno-venkov. Záchranný výzkum Archeologického ústavu ČSAV v Brně v letech 1975—1976 pod vedením Z. Měřinského. Bylo zde zachyceno několik pecí, z nichž dvě na dně obdélníkové jámy byly chlebové. Kromě pecí bylo odkryto několik zahloubených objektů a rozrušené základy obydlí. Archeologické nálezy svědčí o osídlení od 10. do 13. století (Z. Měřinský, 1975, 67—68; 1976, 81).

Potěch u Řezovic, okr. Brno-venkov. Zjišťovací výzkum historickoarcheologického oddělení Moravského zemského muzea v letech 1970—1971 pod vedením Z. Měřinského. Třemi sondami byl zachycen mělce zahloubený objekt velmi pravděpodobně obytného charakteru. Pro datování byl důležitý nález bronzové esovité záušnice typické pro konec 12. a první polovinu 13. století. Po r. 1245, kdy je ves doložena písemně, Potěch zanikl. Tato lokalita byla zkoumána V. Čapkem a J. Kniesem již v r. 1883.

Topolany u Vranovic, okr. Břeclav. Záchranný výzkum historickoarcheologického

oddělení Moravského zemského muzea v Brně a Regionálního muzea v Mikulově v r. 1970 pod vedením P. Michny a J. Ungra. Meliorační rýhy protály celý areál středověké vesnice, která se rozkládala na ploše cca 17 500 m². Výzkumem byly objeveny tři pece na pálení vápna, podzemní chodba (loch) a zásobní jámy. Ves vznikla pravděpodobně v první polovině 13. století a na přelomu 14.—15. století zanikla (J. Unger, 1984, 65—100).

Borovice u Přibic, okr. Břeclav. Zjišťovací výzkum v trati „Vinohrádky“ Regionálního muzea v Mikulově v r. 1971 pod vedením J. Ungra. Lokalita byla osídlena od starohradištního období až do vrcholného středověku. Z poslední fáze osídlení byl zachycen objekt s otopným zařízením datovaný do konce 14. až počátku 15. století (J. Unger, 1977, 260).

Čižovice (Rewigenscheikwitz?) v trati Štěpničky u Šakvic, okr. Břeclav. Záchranný výzkum Regionálního muzea v Mikulově v r. 1971 pod vedením J. Ungra. Na ploše cca 1 800 m² bylo zachyceno 34 objektů z období 8. až začátku 14. století. Po celou dobu osídlení existovaly zahluobené objekty. Některé měly funkci obytnou (zemnice), jiné hospodářskou (zásobní jámy). K důležitým nálezům patří studna. K sídlišti patřilo též pohřebiště, které bylo téměř úplně zničeno (J. Unger, 1981, 55—91).

Sturnice u Šakvic, okr. Břeclav. Záchranný výzkum Archeologického ústavu ČSAV v Brně v r. 1974 pod vedením B. Novotného. Byly zde zjištěny dvě pece a v jejich blízkosti zbytky obydlí s hliněnou pecí. V areálu sídliště byl zachycen půdorys hospodářského objektu, který je datován do 14. století (B. Novotný, 1976, 61—89).

Sídliště neznámého jména v katastru obce Přitluky, okr. Břeclav. Zjišťovací výzkum Archeologického ústavu ČSAV v Brně v letech 1953—1955 pod vedením J. Poulíka. Na ploše 2 556 m² bylo zachyceno 44 objektů patřících k vesnickému osídlení 11.—12. století. Jednalo se většinou o zahluobené objekty, převážně jámy a zemnice. V některých zemnicích byla otopná zařízení. Nálezy železné strusky svědčí o železářské výrobě (B. Novotný, 1973, 117—153).

Holenice u Drnholce, okr. Břeclav. Záchranný výzkum Archeologického ústavu ČSAV v Brně v r. 1977 pod vedením D. Jelínkové. V trati Holenické pole bylo zachyceno několik jam z mladohradištního období a objekty datované do 13. a 14. století (D. Jelínková, 1979, 48).

Hoštinec u Tlumačova, okr. Zlín. Zjišťovací výzkum historickoarcheologického oddělení Moravského zemského muzea v r. 1964 pod vedením V. Nekudy. Byla zde objevena kamenná studna s nálezem 13.—15. století.

Vilémov u Ruprechtova, okr. Vyškov. Zjišťovací výzkum muzea ve Slavkově v letech 1971—1975 pod vedením D. Šaurové. Výzkumem byly zjištěny půdorysy dvou trojdílných domů s kamennými základy. Domy byly vybaveny pecemi, z nichž jednu vedoucí výzkumu interpretovala jako pec kovářskou. Správnost tohoto výkladu by bylo nutno ověřit revizním výzkumem. Zdá se, že se jedná o normální pec vnitřního vybavení domu (D. Šaurová, 1977, 264—271).

Dívce u Brumovic, okr. Břeclav. Zjišťovací výzkum Archeologického ústavu ČSAV v Brně v r. 1986—1987 pod vedením J. Ungra. Výzkum byl zaměřen na kostel, u něhož byly zjištěny dvě stavební fáze. Uvnitř i v okolí kostela byly nalezeny hroby. Vznik kostela je datován do 13. století, jeho přestavba do století 14.

Uvedené výzkumy dosvědčují, že vesnice prodělávaly kvalitativní změnu ve 13. století. Tato změna se projevila jak v půdorysném uspořádání, ve vybavení jednotlivých usedlostí, tak i v novém uspořádání pluziny. Z těchto dílčích poznatků třeba vycházet při stanovení dalšího postupu při výzkumu středověké vesnice. Za hlavní úkol možno označit komplexní výzkum vesnice z období 10. až začátku 13. století,

a to v různých geografických prostředích. Je to úkol časově i finančně velmi náročný, ale bezpodmínečně nutný, má-li archeologie přispět k řešení základních otázek hospodářských a sociálních dějin středověku. Klíčové postavení v tomto směru zaujímá lokalita Mstěnice, jejíž dosavadní výzkum přinesl řadu nových poznatků k řešení shora uvedené problematiky.

V návaznosti na program výzkumu období raného středověku musí pokračovat i výzkum vrcholně středověké vesnice, neboť dosavadní pramenná základna má řadu mezer. Situace ve vývoji a uspořádání vesnice na jihozápadní Moravě (Pfaßenschlag, Mstěnice) se liší od poznatků na Moravě střední (Bystřec, Konůvky). Vypovídací hodnota archeologických pramenů bude tím větší, čím více bude úplně prozkoumaných sídlišť, a to rovnoměrně pokrývajících jak oblast časovou, tak i regionální.

K základním otázkám středověkých dějin patří zemědělská výroba. Také k řešení této otázky přispívá archeologie autentickými prameny osvětlujícími techniku zemědělské výroby, pěstování obilí a živočišnou výrobu. Poslední dva zdroje poznatků vyžadují spolupráci s přírodovědnými obory, zejména s botanikou a zoologií. Pro období vrcholného středověku je nutno využívat i pramenů písemných. Kromě výzkumu vlastního sídliště je třeba věnovat pozornost i pluzině, která byla neoddělitelnou součástí každé vesnice.

3. Výzkum měst

Archeologický výzkum ve městech je prováděn většinou v souvislosti s rekonstrukčními pracemi v areálu historických jader. Nejvíce poznatků v tomto směru bylo získáno v Olomouci. Na základě archeologických výzkumů možno v hlavních rysech rekonstruovat vývoj od předměstských sídlišť olomouckého předhradí ke středověkému městu. V trhových osadách, předcházejících lokační město, byly odkryty obytné i hospodářské objekty umožňující podat charakteristiku těchto sídlišť. Domy byly většinou dřevěné ve formě srubu, ojediněle i kamenné věžovitého tvaru. Posledně jmenovaný typ domu byl součástí dvorů knížecích družiníků. Pozůstatky takového dvora se podařilo odkrýt pod vrcholně středověkou zástavbou naproti průčelí farního chrámu sv. Mořice.

Z olomouckých výzkumů jsou známy i zemnice, např. z Barvířské ulice, kde na parcelách domů č. 8 a 10 byly objeveny tři zemnice respektující stavební čáru do ulic. V návaznosti na zemnice tam byly na přelomu 14.—15. století postaveny dva jednopatrové kamenné domy.

V posledních letech se uskutečnila řada záchranných výzkumů v historickém jádru města Brna. Na parcelách domů 11—19 v Dominikánské ulici bylo odkryto na 70 většinou zahloubených objektů, z nichž bylo několik zemnic s nálezy do poloviny 13. století. Zemnice byly zjištěny také na parcele č. 54 na křižovatce Koblížné a Kozí ulice. Řadu zahloubených objektů představují jámky, z nichž pochází bohatý inventář charakterizující všední život středověkého města. Vznik zemnic je spojován se založením města v první třetině 13. století (R. Procházka, 1988, 89).

Důležité poznatky o počátcích města Brna byly získány výzkumem dvou románských kostelů na Starém Brně (D. Cejnková—Z. Měřinský—L. Sulitková, 1984, 250—268).

Dalším městem, kde se uskutečnily archeologické výzkumy, je Uherské Hradiště. Jeho založení spadá do let 1253—57. Osídlenci byli přivedeni z nedaleké klášterní trhové jeho Veligradu a z královské trhové vsi Kunovic na ostrov v řece Moravě. Vybudovali si zde zahloubenou provizória polozemnicového charakteru. Tato obydlí byla budována technikou nepravého srubu či sloupkovou. Stoupající hladina spodní vody donutila obyvatele ke stavbě nadzemních objektů. Zkoumán byl trojprostorový dům (jizba s ohništěm, síň a komora), který měl rovněž sloupkovou konstrukci. V následující

fázi cca v osmdesátých letech 13. století přibyla k trojprostorovému domu již celokamenná stavba připomínající věžovitý dům.

Představu o trhové osadě umožnil archeologický výzkum ve Starém Městě u Uherského Hradiště (r. 1220 se uvádí jako villa forensis) — Veligradu. V první polovině 13. století tam bylo v činnosti několik výrobních okrsků, a to kovářský, hrnčířský a vápenický. Z dalších výrobních zařízení byly objeveny udírna, pekárna a stopy kovolitectví (R. Snášil, 1980, 1—17; týž 1983, 95—107; týž, 1982, 3—24).

Podobný vývoj dokumentuje i archeologický výzkum ve Žďáře n. O., kde původní tržní osada byla přemístěna do nynějšího města (M. Richter, 1974, 234—238).

Důležité poznatky přinesl rovněž výzkum v Rýmařově, kde bylo odkryto na 50 objektů v ulici Bezručově. Také toto osídlení z druhé polovice 13. až první polovice 14. století bylo přeneseno do jádra dnešního města (V. Goš—J. Novák—J. Karel, 1985, 184—227).

Archeologický výzkum v dalších městech v Uničově (P. Michna, 1976, 205 až 230), v Opavě (V. Šikulová, 1968, 107—111; táž 1971, 69—74; táž, 1972, 121—124; táž, 1973, 90—91; táž 141—149) a v Ostravě (J. Král, 1963, 66—68) přispěl k poznání městských organismů a přinesl množství dokladů k všednímu životu ve středověkém městě.

Z archeologického hlediska se rýsuje do budoucna dvojí směr výzkumu: v areálu historických jader sledovat a upřesňovat rozsah původního osídlení před vznikem města a výzkumem zaniklých lokalit získávat poznatky nejen o vzniku a urbanistickém uspořádání, ale i o charakteru osídlení. V tomto směru je příkladem Sezimovo Ústí v Čechách, na Moravě zaniklé městečko cisterciáckého kláštera ve Žďáře n. S., nebo fortifikace u Radkova na Svitavsku (J. Mackerle, 1957, 419—424). Základní poznatky o středověkém městě lze očekávat od celkového vyhodnocení výzkumů v Olomouci.

Dalším úkolem na tomto úseku archeologického výzkumu zůstává sledování procesu vzniku měst, jejich topografie a způsob zástavby. Poznatky o typu obydlí, zejména pak výskyt zemnic v městském prostředí, vyžadují věnovat zvýšenou pozornost jejich interpretaci a funkci v urbanismu středověkých měst (P. Michna, 1988, 222—284).

Neméně významným úkolem při výzkumu měst je zpracování nálezových souborů, které svědčí nejen o všedním životě středověkého města, ale zároveň dokumentují hospodářské a sociální postavení jednotlivých skupin městského obyvatelstva.

4. Výzkum opevněných sídel

Výrazný přelom ve vývoji opevněných sídel nastal ve 12. století, kdy se objevují samostatná sídla jak vyšší, tak i nižší šlechty. Jsou to hrady, opevněné dvory, hrádky a tvrze. Na hradištích 11.—12. století byly prováděny většinou jen sondážní a zjišťovací výzkumy, které objasnily různé konstrukce opevnění. Nové fortifikace měly oproti velkomoravským hradištím menší rozměry. Dílčí poznatky získané zejména B. Novotným na řadě hradišť 10.—12. století („Hrůdy“ u Sodoměřic na Moravě, B. Novotný 1958, 80—81, Hradec u Opavy — B. Novotný, 1959, Rokytné u Mor. Krumlova — B. Novotný, 1981, 221—238, Opava-Kylešovice — B. Novotný, 1962, 65—80, Spytihněv, B. Novotný, 1978, 183—215) by zasluhovaly souhrnného zpracování.

Archeologické výzkumy hradů se doposud soustředily na menší zjišťovací akce a několik větších záchranných výzkumů. Patří k nim hrad Tepenec na Olomoucku (V. Burian, 1970, 2—10; týž 1979a, 12—15; týž, 1979b, 245—249), hrad Brumov na Zlínsku (J. Kohoutek, 1981, 271—275), hrad v poloze „Šumbera“ u Obřan, kde se podařilo odkryt téměř celé jádro hradní dispozice s válcovou věží u brány a dvěma budovami ze sedmdesátých let 13. století. Archeologický výzkum hradu Veveří zjistil

románské jádro, v jehož nejzazší části stála hranolová věž (L. Konečný, 1981, 239 až 243). Na Žďársku byl zkoumán hrad Bukov, a to válcová věž a palác umístěný u hradební zdi (Z. Kudělka a kol., 1984-85, 29-31).

Systematický výzkum probíhá v současné době na hradě Rokštejně, okr. Jihlava, který vznikl ve druhé polovině 13. století. Představoval jednoduchou stavební dispozici hranolové věže obehnané obvodovou hradební zdí. V chráněném areálu byly pravděpodobně dřevěné hospodářské objekty. Hradební příkop odděloval předhradí opevněné dřevitohlinitými opevněními a hradbou. Ve 14. století byl hrad přestavěn, a to tak, že vznikl dvojhrad: k hradební zdi byl přistavěn palác (horní hrad) a na předhradí vznikla samostatná jednotka vybavená věží, palácem a příslušným areálem obehnaným ohradní zdí (dolní hrad; Z. Měřínský—M. Plaček, 1990).

Základ ke studiu sídel nižší šlechty na Moravě a ve Slezsku tvoří jejich soupis zpracovaný V. Nekudou a J. Ungrem (1981). Stručnou charakteristiku nejdůležitějších lokalit, na nichž byl proveden archeologický výzkum, podává také Z. Měřínský (1989, 32-34).

K řešení vývoje a funkce opevněných sídel je nutné věnovat více pozornosti období 12. a začátku 13. století, kdy jsou opouštěny staré formy fortifikací a postupně se ustalují formy nové. Spolu s opevněným sídlem je třeba zaměřit další výzkum na jeho ekonomické zázemí. Příkladem takto zaměřeného výzkumu je lokalita Mstěnice, kde je možno sledovat změny ve vývoji a funkci opevněného sídla v rozmezí tří století (V. Nekuda, 1985).

5. Výzkum pohřebišť

Archeologické prameny získané výzkumem pohřebišť tvoří základ pro studium demografie, sociální a ekonomické struktury středověké společnosti. Pro období 10.—15. století však doposud chybí přehledná práce, která by shora uvedené otázky na Moravě sledovala. Z větších výzkumů zaslouží pozornosti mladohradištní kostrové pohřebiště ve Velkých Hostěrádkách, okr. Břeclav (K. Ludíkovský—R. Snášil, 1974), kde bylo zjištěno 50 kostrových hrobů. Pro antropologickou analýzu bylo možno použít jen 34 koster (M. Stloukal, 1974, 75-93). Nálezy mincí (obol mrtvých) datují toto pohřebiště do druhé poloviny 11. a do první poloviny 12. století.

Další mladohradištní pohřebiště bylo zjištěno při výzkumu zaniklé vsi Narvice, lokalita Klášterka u Pohořelic, a středověký hřbitov kolem tamějšího kostela. Strohá uniformita v pohřebním ritu a velmi malé množství milodarů svědčí o přísném církevním dozoru po celou dobu trvání hřbitova, tj. od 13. do 15. století (J. Unger, 1980).

Další hřbitov z 13. až 15. století byl zkoumán v zaniklé vsi Koválově, okr. Brno-venkov (Z. Měřínský—M. Stloukal—J. Unger, 1984, 93-122). Bylo odkryto celkem 64 kostrových hrobů a velké množství lidských kostí (cca 171 osob) bylo uloženo v suterénu pod presbytářem. Stejně jako v zaniklých Narvicích byl i zde inventář hrobů velmi chudý.

Výzkum pohřebišť z 11.—12. století na hradišti Petrova louka u Strachotína odkryl přes 80 kostrových hrobů (P. Michna, 1986, 325-326; týž, 1987, 330).

Další výzkum pohřebišť by měl probíhat spolu se sídlištěm, ke kterému pohřebiště náleželo. Takto zaměřený výzkum by značně přispěl k sociální charakteristice sledovaného prostředí.

6. Výzkum církevních staveb

Zatímco archeologický výzkum na Moravě přinesl více než 20 kostelních staveb z 9. století, jsou další století na archeologický výzkum církevních staveb poměrně chudá. Menší kostelík s podkovovitou apsidou byl odkryt na hradišti Vysoká zahrada

u Dolních Věstonic. Jeho vznik je kladen do druhé poloviny 11. století (Z. Měfínský, 1986, 31). Značným přínosem k dějinám Brna byl objev rotundy na Starém Brně z počátku 11. století a po ní následující románský kostel se čtvercovou apsidou. V další fázi byl nad románským kostelem postaven kostel gotický (D. Cejnková, 1980, 335 až 337; D. Cejnková—Z. Měfínský—L. Sulitková, 1984, 262—263). Z románských staveb byla zkoumána rotunda sv. Pantaleona v Pustiměři (Č. Staňa, 1980, 83—85; L. Konečný 1986, 329—358), rotunda sv. Kateřiny ve Znojmě (B. Novotný, 1977, 62—69) rotunda sv. Maří Magdaleny v Šebkovicích (L. Konečný, 1990, 61—71) a kostel sv. Gotharda v Přibyslavicích (J. Uhlíř, 1970, 101—107).

Archeologickým výzkumem byly získány půdorysy kostelů v zaniklých vesnicích: Narvicích, Koválově, Divicích (J. Unger, 1988, 369—374) a Konůvkách.

Z období 16. a začátku 17. století byl zkoumán bratrský sbor v Ivančicích. Bylo odkryto gotické presbyterium, které bylo velmi pravděpodobně součástí bratrské modlitebny (L. Šebela—J. Vaněk, 1982, 201—206).

Z klášterních objektů byly zkoumány: kartuziánský klášter v Dolanech (přehled prací V. Buriana o tomto výzkumu podává Z. Měfínský, 1980, 60—61), konvent minoritů a klarisek v Uničově (P. Michna 1976, 205—230), dominikánský klášter v Opavě, kde probíhá systematický výzkum pod vedením V. Šikulové (přehled prací V. Šikulové k tomuto výzkumu u seznamu literatury).

Rada poznatků o sakrálních stavbách byla získána umělecko-historickým rozbo-rem. Proto vyhodnocení archeologických výzkumů církevních staveb vyžaduje inter-disciplinární spolupráci. Zvláštní pozornost bude třeba věnovat románským koste-ům, jež byly součástí panských sídel. Jedná se o tzv. emporové kostely, které spolu s panským dvorem osvětlují vývoj středověké společnosti a postup feudalizace.

7. Výzkum výrobních objektů

Při výzkumu sídlišť má archeologie významný podíl na získání poznatků o řemeslné produkci, a to jak na základě bohatého nálezového inventáře, tak i přímo o výrobních objektech.

Největší množství řemeslnických výrobků získaných archeologickým výzkumem představuje keramika. Díky výzkumům v posledních letech je možno osvětlit hrnčířskou výrobu jak z hlediska výrobního procesu, tak i po stránce technologické (V. Nekuda—K. Richertová, 1968). Archeologický výzkum slovanské osady v katastru města Mohelnice přinesl doklad specializované hrnčířské výroby. Svědčí o tom 8 jednoprostorových jednoduchých mlířovitých pecí. Je velmi pravděpodobné, že tato osada je příkladem služebné osady (V. Goš, 1975, 338—341; rýž, 1982, 25—27). V pecích stejného typu jako v Mohelnici vypalovali své proslulé zboží o 200 roků později také hrnčíři v Lošticích (V. Goš, 1983, 197—209). Z prostředí zaniklých vesnic jsou známé pece v Záblačanech (R. Snášil, 1973, 89—115) a ve Mstěnicích (V. Nekuda, 1963, 57—84). Příklad dvouprostorové vertikální hrnčířské pece poskytl výzkum v trhové vsi Veligradu (R. Snášil, 1982, 3—24).

Doklady železářského hutnictví byly získány v Moravském krasu z období 8.—11. století (V. Souchopová, 1986). Z výzkumů zaniklých osad přinesl nejvíce dokladů k železářské výrobě výzkum Záblačan. Zbytky dílen byly tam soustředěny na poměrně malém prostoru (R. Snášil, 1983, 96—98). Železářská těžba i výroba byla zjištěna při výzkumu ve Mstěnicích objevem tří železářských šachtových pecí a stop po povrchovém dolování. Součástí panského dvora ve Mstěnicích byla také kovárna.

Se železářskou výrobou a stavební činností souviselo pálení vápna. Toto výrobní odvětví bylo zjištěno v zaniklých Záblačanech (R. Snášil, 1973, 104—105), mohutná pec na pálení vápna datovaná na sklonek románského období byla odkryta v Olomouci (P. Michna, 1981, 365). Šest vápenek z první polovice 13. století prozkoumal R.

Snášil (1980, 9—17) v trhové vsi Veligradu a z druhé polovice 13. století byly zjištěny pece v zaniklých Topolanech (J. Unger—P. Michna, 1980, 18—29). K významným nálezům vápenek z konce 13. století patří 4 pece objevené nedaleko hradu Obřany u Brna. Pece byly zahloubené a opatřené tahovými otvory. Jedna z pecí měla trychtýřovitý tvar známý již od dob římských (J. Merta, 1977, 239—246; týž 1980, 30—55).

Znalost výroby dehtu je doložena v zaniklých Záblačanech v 11. století (R. Snášil, 1973, 107—108).

Také sklářská výroba byla zjištěna v Olomouci, Křížkovského ulice čp. 4, kde byly vyráběny skleněné korálky a prsteny (P. Michna, 1981, 365). Z období konce 15. století byla objevena sklářská pec u Veverské Bítýšky, okr. Brno-venkov, v níž bylo vyráběno draselnovápenaté sklo (V. Nekuda, 1971, 158—165).

Přehled o archeologickém výzkumu výrobních objektů ukázal disproporce, jež dosud existují v jednotlivých oblastech výzkumu středověkého řemesla. Většina výzkumů je publikována formou předběžných zpráv. Z potřebných úkolů v této oblasti je zaměřit se na získání charakteristiky tzv. služebných osad, které tvořily jednu ze základních jednotek sociální a ekonomické struktury raně středověkého státu. Zásadní význam pro poznání vzniku specializovaného řemesla má výzkum výrobních zařízení v rámci aglomerací u knížecích hradů, případně dvorů. Do programu systematického výzkumu třeba zařadit výrobní objekty.

8. Závěr

V rámci tohoto příspěvku byly dotčeny hlavní směry výzkumu. Je pochopitelné, že hodnocení výzkumu nemohlo být podáno vyčerpávajícím způsobem a příspěvek má informativní charakter.

Archeologie středověku není oborem samoúčelným, ale je součástí historie. Svým specifickým zaměřením a metodou snaží se proniknout do pramenů ukrytých pod povrchem naší země. Každý archeologický výzkum je obrazně řečeno knihou, na jejích stránkách nejsou slova, ale jen zlomky sdělení v podobě půdorysů obydlí a hospodářských objektů spolu s nálezy předmětů každodenního života. Dostáváme se tak do prostředí značně vzdáleného od našich dnů. Abychom se opravdu přenesli přes hradbu času a ocitli se v prostředí, ze kterého nálezy pocházejí, nestačí jen jejich popis, nálezová zpráva, ale je třeba usilovat o to, abychom postihli i ducha a duchovní atmosféru prostředí, ze kterého nálezy pocházejí. Teprve tehdy, dovedeme-li zařadit celou nálezovou situaci do její dobové struktury, ocitli jsme se v době, ze které pocházejí. Čistá historie ukrytá v zemi není snadná. Naší snahou však musí být vyčerpávající sdělení celé minulosti, o které archeologické prameny vyprávějí.

Příloha

Přehled archeologických výzkumů na Moravě v letech 1980—1989 z období středověku

Rok	Vesnice	Města	Opevněná sídla	Kostely	Pohřebiště	Výrobní objekty	Celkem
1980	2	5	6	—	—	1	14
1981	4	6	9	1	—	—	20
1982	5	6	9	—	1	—	21
1983	4	4	16	3	—	—	27
1984	5	4	15	2	—	—	26
1985	4	5	8	—	—	—	17
1986	4	6	6	—	1	—	17
1987	6	4	6	—	1	—	17
1988	7	5	7	1	—	3	23
1989	3	4	6	1	—	—	14

Literatura

- BELCREDI, L., 1983: Zaniklé středověké osady na Dražanské vrchovině ve světle archeologických nálezů, VVM 35, 39–45.
- 1986: Přínos archeologie k poznání stavební podoby středověkého venkovského domu, AH 11, 423–440.
- 1987: Půdorysná a stavební podoba středověkého venkovského domu na střední Moravě, AH 12, 157–169.
- BLÁHA, J., 1977: Výsledky revize některých drobných středověkých opevnění v horním Podyjí, AH 2, 45–58.
- 1982a: Výsledky průzkumu zaniklých středověkých sídlišť v horním Podyjí a jejich význam pro poznání vývoje osídlení jihozápadní Moravy, VVM XXXIV, 334–342.
- 1982b: Několik archeologických zjištění a hypotéz k počátkům raně středověké a středověké Olomouce, VVM XXXIV, 194–196.
- 1985: Několik poznámek ke genezi a významu raně středověké Olomouce, AH 10, 143–152.
- BURIAN, V., 1960: Nálezy z husitského opevnění Kartouzky v Dolanech u Olomouce, AR XII, 196–199, 204–212.
- Průběžné zprávy o výzkumu Kartouzky v Dolanech V. Burian publikoval ve Zprávách Vlastivědného ústavu v Olomouci č. 128, 9–15; č. 139, 9–15; č. 140, 9–11; č. 144, 11–15; č. 147, 11–14; č. 150, 7–8; č. 145, 18–21; č. 160, 34–39, č. 162, 31–42; č. 166, 17–21, č. 196, 6–35.
- 1979a: Tepenec – Karlův moravský hrad, Historická Olomouc a její současné problémy (II), 12–15.
- 1979b: Tepenec, moravský hrad markraběte Karla, Umění XXVII, 245–249.
- CEJNKOVÁ, D., 1980: Archeologický výzkum starobrněnského kláštera, AH 5, 335–337.
- CEJNKOVÁ, D. – MĚŘÍNSKÝ, Z. – SULITKOVÁ, L., 1984: K problematice počátků města Brna, ČsČH XXXII, 250–270.
- ČERNÝ, E., 1970: Význam povrchového průzkumu při hledání a zjišťování zaniklých středověkých osad, VVM 22, 52–65.
- 1970a: Plužiny zaniklých středověkých osad a vytváření soudobých katastrů, ČMM 55, 21–36.
- 1973: Příspěvek k povrchovému průzkumu zaniklých středověkých osad a jeho vztahu k plužině, ZSV 187–202.
- 1975: Evidence zaniklých středověkých osad, AR 27, 318–324.
- 1979: Zaniklé středověké osady a jejich plužiny. Studie ČSAV, Praha.
- FROLEC, V., 1976: Pokus o etnografickou interpretaci archeologických výzkumů středověké zemědělské usedlosti, AH 1, 49–52.
- 1982: K interpretaci geneze trojdielného komorového domu, AH 7, 67–77.
- 1987: Vesnická stavební kultura mezi středověkem a novověkem, AH 12, 47–83.
- 1988: Kontinuita a diskontinuita vesnické stavební kultury na západní Moravě, Rodná země, 449–473, Brno.
- GOŠ, V., 1970 Die Entwicklung der jungburgwallzeitlichen Besiedlung in der Gegend von Mohelnice, ČMM LV, 37–46.
- 1973: Slovanská osada z 9.–13. století v Mohelnici, ZSV I, 155–160.
- 1972: Severní Morava za vlády Přemyslovců, Severní Morava 22, 15–24.
- 1975: Osada hrnců v Mohelnici, AR XXVII, 338–341.
- 1982: Charakteristika vývoje osídlení severní Moravy v 8.–15. století, AH 7, 157–162.
- 1983: Středověké hrncářství v Lošticích, AH 8, 197–209.
- 1984: Sídlištní objekty slovanské osady v Mohelnici, ČSIM, Série B, 33, 221–252.
- GOŠ, V. – NOVÁK, J. – KAREL, J., 1974a: Osada ze 13. století v „Podolí“ u Rýmařova (okr. Bruntál), VVM XXV, 34–36.
- 1974b: Zaniklé středověké sídliště v Rýmařově, ČSIM XXIII, B, 110–120.
- 1977: K počátkům lokace Rýmařova, Středověká archeologie a studium počátků měst, 70–76.
- 1985: Počátky osídlení Rýmařova, PA LXXVI, 184–227.
- HAŠEK, V. – MĚŘÍNSKÝ, Z., 1989: Podíl IRB při archeologickém výzkumu a archeogeofyzikálním průzkumu na Moravě v letech 1986–1988, Geofyzika v archeologii a moderní metody terénního výzkumu a dokumentace, 103–151.
- JELÍNKOVÁ, D., 1979: Příspěvek zachraňovacích výzkumů AÚ ČSAV k poznání slovanského osídlení v oblasti horní nádrže vodního díla Nové Mlýny (Mušov a okolí), MS 78, 46–49.
- JELÍNKOVÁ, D. – MĚŘÍNSKÝ, Z., 1985: Slovanské osídlení v oblasti soutoku Dyje a Svratky (Příspěvek k otázkám sídelního a společensko-ekonomického vývoje regionu od 6. do 13. století), SbNM, řada A-Historie XXXIX, 143–154.
- KOHOUTEK, J., 1979: Předběžná zpráva o výzkumu hradu Brumova, AH 4, 141–147.
- 1981: Výzkum hradu Brumova v letech 1978–1979, AH 6, 271–275.

- 1982: Přspěvek k problematice zaniklých středověkých osad na Gottwaldovsku, AH 7, 179—183.
- KONEČNÝ, L., 1977: Dosavadní výsledky archeologického průzkumu hradu Obřany u Brna, AH 2, 229—238.
- 1981: Některé novější poznatky ke vztahu románských sakrálních a profánních objektů jižní Moravy, AH 6, 239—248.
- 1986: Výsledky stavebně historického a archeologického průzkumu rotundy sv. Pantaleona v Pustiměří 1977-78, AH 11, 329—358.
- 1990: Zjišťovací průzkum a rekonstrukce románské rotundy sv. Maří Magdaleny v Šebkovicích u Znojma, VVM XLII, 61—71.
- KONEČNÝ, L.—KUČA, K., 1988: Zjišťovací průzkum a rekonstrukce románského kostela sv. Petra a Pavla v Reznovicích, AH 13, 385—401.
- KONEČNÝ, L.—MERTA, J., 1980: Pokračování průzkumu středověkých opevnění kolem Nového hradu u Adamova, AH 5, 305—319.
- KORDIOVSKÝ, E., 1975: Zaniklé osady na Kloboucku. Z hlediska archeologického, JM 1975-II, 71—80.
- 1977: Sídlištní hustota ve středověku na Kloboucku (okres Břeclav), AH 2, 261—266.
- 1979: Středověké osídlení na brněnském Kloboucku, MS 78, 60—62.
- 1980: Přspěvek k metodice povrchového průzkumu zaniklých středověkých osad na brněnském Kloboucku, AH 5, 183—186.
- KORDIOVSKÝ, E.—UNGER, J., 1987: Přehled vývoje osídlení na území břeclavského okresu od příchodu Slovanů do r. 1980, MS XVI, 1986, 89—125.
- KOURL, P., 1976: Archeologický průzkum hradu Holoubek na Hrotovicku, VVM XXVIII, 215—217.
- 1978: Přspěvek k poznání hradů Kozlova, Kufštejna a Rabštejna ve středním Pohlaví na jz. Moravě, AH 3, 131—145.
- KOURL, P.—ŽÁČEK, R., 1981: Přspěvek k dějinám hradu Hukvaldy na severní Moravě, AH 6, 253—270.
- KRÁL, J., 1956: Středověké nálezy v Opavě, ČSIM B V, 11—25.
- 1961: Opavské středověké nálezy II, Popská ul. a Vaškovo nám., ČSIM B X, 19—30.
- 1964: Středověké nálezy v Ostravě, ČSIM B XIII, 1—8.
- 1971: Několik archeologických poznámek k nejstaršímu vývoji města Opavy, Slezský sborník LXIX, 90—91.
- KUDĚLKA, Z. a kol., 1984—1985: Výzkum románské architektury na Moravě IV, SPFFBU F 28, 28—29, 29—41.
- LUDIKOVSKÝ, K.—SNÁŠIL, R., 1974: Mladohradištní kostrové pohřebiště ve Velkých Hostěrádkách (o. Břeclav). Studie Archeologického ústavu ČSAV v Brně, Ročník II, 4, Praha.
- MACKERLE, J., 1957: Staromoravské hradisko u Radkova, AR IX, 419—424.
- MÁLEK, J., 1966: Vývoj vegetace na území osad zaniklých v 15. a 16. století v oblasti jihozápadní Moravy, ČMM LI, 153—180.
- MERTA J., 1977: Středověké vápenické pece při Obřanském hradě, AH 2, 239—246.
- 1980: Středověká vápenka severně od kóty Šumbera, katastr Kanice, okres Brno-venkov, SbTM v Brně 3, 96—115.
- MĚCHUROVÁ, Z., 1989: Nálezy bronzových předmětů ze zaniklé středověké osady Konůvky, okr. Vyškov, AH 14, 473—488.
- MĚŘÍNSKÝ, Z., 1969: Lokalizace a povrchový průzkum zaniklé osady Psáry u Tvořihráze (okr. Znojmo), VVM XXI, 8—12.
- 1970: Zaniklá osada Řevušín u Nové Vsi (okr. Brno-venkov), VVM XXII, 30—42.
- 1971: K problematice zaniklých osad na panství cisterciáckého kláštera ve Žďáře nad Sázavou, ČMatM XC, 2335.
- 1976a: Průzkum zaniklých středověkých osad na moravské straně Českomoravské vrchoviny v letech 1962—1970, AR XXVIII, 405—417, 479.
- 1976b: Zaniklé středověké osady na panství kláštera oslavanského (Vývoj a změny struktury osídlení), AH 1, 109—120.
- 1977: Nález propadnutého lochu na ZSO Řevušín, okr. Brno-venkov, AR XXIX, 203—204.
- 1977/78: První archeologické výzkumy zaniklých středověkých osad na Moravě (Přspěvek k dějinám moravské archeologie), SPFFBU E 22—23, 177—192.
- 1979: Záchrané archeologické výzkumy na Moravě a ve Slezsku z období 6.—16. století v letech 1970—1978, AH 4, 55—71.
- 1980: Morava za husitských válek ve světle archeologických nálezů a výzkumů, AH 5, 31—68.
- 1980a: Slovanská pohřebiště z druhé poloviny 10. až 1. poloviny 13. století na Moravě (Stav výzkumu a jeho další perspektivy), IV. mezinárodní kongres slovanské archeologie Sofia 15.—22. septembra 1980, Zborník referátov ČSSR, 94—100. Nitra.

- 1981: Přehled dosavadního stavu výzkumu fortifikací 11. až počátku 16. století na Moravě a ve Slezsku (hradiska a hrady), AH 6, 147—197.
 - 1982: Studium dějin osídlení na Moravě a ve Slezsku (Současný stav a další perspektivy se zvláštním zřetelům k výzkumu zaniklých středověkých vesnic), AH 7, 113—156.
 - 1983: K problematice archeologického výzkumu řemeslné výroby 10. až první poloviny 16. století na Moravě a ve Slezsku, AH 8, 41—71.
 - 1985: Církevní instituce na Moravě a jejich úloha ve vývoji hospodářství a osídlení od 10. století do předhusitského období, AH 10, 375—393.
 - 1986: Podíl archeologie na výzkumu středověké architektury 11. až první poloviny 16. století na Moravě a ve Slezsku, AH 11, 25—38.
 - 1987a: Problematika vývoje osídlení jižní a jihozápadní Moravy v 10. až 1. polovině 16. století (metody, východiska a dosažené výsledky), MS 1986, 157—167.
 - 1987b: Příspěvek k možnostem rekonstrukce středověké krajiny, území zaniklých vesnic a typů sídlišť, AH 12, 111—128.
 - 1989: Století posledních Přemyslovců na Moravě a ve Slezsku ve světle archeologických výzkumů a nálezů, AH 13, 19—42.
- MĚŘÍNSKÝ, Z.—PLÁČEK, M., 1988: Nástin vývoje hradní architektury vrcholného středověku na Moravě a ve Slezsku do období husitských válek, AH 13, 217—249.**
- 1990: Rokštejn, středověký hrad na Jihlavsku (jeho dějiny, stavební vývoj a výsledky archeologického výzkumu 1981-87).
- MĚŘÍNSKÝ, Z.—UNGER, J., 1979: Osídlení dolního Podolí a dolního Pomoraví v 10. až 13. století ve světle archeologických pramenů, MS 78, 67—72.**
- MICHNA, P., 1976: Archeologický průzkum historického jádra města Uničova. Předběžná zpráva, AH 1, 205—230.**
- 1977: Archeologický průzkum historického jádra města Olomouce, ulice Barvířské (Předběžná zpráva o první etapě), AH 2, 271—281.
 - 1981: Gotická kachlová kamna z hradu Melic na Vyškovsku. Pokus o rekonstrukci, AH 6, 333—360.
 - 1982: Utváření raně středověké Moravy, ČsČH XXX, 716—744.
 - 1988: K poznání zahloubených obydlí doby velké kolonizace, Rodná země, 222—284. Brno.
- NEKUDA, R., 1976: Přínos historické archeologie k výzkumu zaniklých středověkých osad v Evropě, AH 1, 121—137.**
- Korpus středověké keramiky datované mincemi z Moravy a Slezska, AH 5, 389—450.
 - 1986: Hmotná kultura zemědělské usedlosti VIII ve Mstěnicích, ČMM LXXI, Vědy společenské, 131—155.
 - 1990: Třicet let archeologického výzkumu ve Mstěnicích, ČMM LXXV, Vědy společenské, 73—98.
- NEKUDA, V., 1963: Nálezy středověkých hrnčářských pecí na Moravě, ČMM XLVIII, Vědy společenské, 57—84.**
- 1966: Archaeological excavations on deserted medieval villages in Moravia, 13. th. The desert medieval village research group, Annual Report, 31—33.
 - 1970: Zur Problematik der Wüstungsforschung in der Tschechoslowakei, ČMM LV, Vědy společenské, 7—20.
 - 1972: Středověká ves Mstěnice. 10 let archeologického výzkumu 1960—1970, VVM XXIV, 12—47.
 - 1973a: Výsledky výzkumu zaniklých středověkých vesnic na Moravě, ZSV 1, 71—88.
 - 1973b: Raně středověké typy obytných objektů ve Mstěnicích, ČMM LVIII, Vědy společenské, 77—96.
 - 1973c: Zum Stand der Wüstungsforschung in Mähren (ČSSR). Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters 1, 31—57. Bonn.
 - 1975: Pfaffenschlag. Zaniklá středověká ves u Slavonic (Příspěvek k dějinám středověké vesnice), Brno.
 - 1976: Příspěvek k charakteristice zemědělské usedlosti na Moravě, AH 1, 33—48.
 - 1978: K vývoji zemědělských sídlišť v 10.—13. století na Moravě ve pramenů hmotných, AH 3, 171—182.
 - 1979: Osídlení jihozápadní Moravy ve světle archeologických pramenů, MS 1978, 23—29.
 - 1980: Moravský venkov v době předhusitské, AH 5, 13—29.
 - 1981a: K vývoji drobných středověkých opevnění na Moravě, AH 6, 293—306.
 - 1981b: Dvacet let archeologického výzkumu na lokalitě zaniklé středověké osady Mstěnice, 1960—1980, VVM 33, 129—146.
 - 1982: Středověká vesnice na Moravě ve světle archeologických výzkumů zaniklých osad, AH 7, 33—66.
 - 1983: Die Wüstungen als Quellen zur Siedlungs-, Wirtschafts- und Sozialgeschichte des Spätmittelalters, Studien und Forschungen aus dem Niederösterreichischen Institut für Landeskunde. Band 6, Mittelalterliche Wüstungen in Niederösterreich, 196—213, Wien.

- 1984: Mährische Wüstungen als Quelle zum spätmittelalterlichen Dorfleben. Bäuerliche Sachkultur des Spätmittelalters. Veröffentlichungen des Instituts für mittelalterliche Realienkunde Österreichs, Nr. 7, 203–217, Wien.
 - 1984a: Středověký vesnický dům na Moravě, AH 9, 21–39.
 - 1985a: Mstěnice. Hrádek—tvrz—dvůr—předsunutá opevnění. Brno.
 - 1985b: Zemědělská výroba na Moravě v období feudalismu ve světle archeologických výzkumů, AH 10, 33–46.
 - 1986a: Obilní jámy v zaniklých Mstěnicích, ČMM LXXI, Vědy společenské, 59–129.
 - 1986b: Sociální skladba středověké vesnice a její obraz v architektuře, AH 11, 387–393.
 - 1987a: Základní otázky historickoarcheologického studia vesnického sídla, domu a dvora, AH 12, 33–46.
 - 1987b: Vývoj osídlení na Moravě v období feudalismu z hlediska historické archeologie, MS 1986, 33–42.
 - 1988: Archäologische Siedlungsforschung in den tschechischen Ländern. Genetische Siedlungsforschung in Mitteleuropa und seinen Nachbarräumen, 701–719, Bonn.
 - 1988/89: Der Beitrag der mittelalterlichen Archäologie zur Siedlungs-, Hof- und Hausforschung. Beiträge zur Mittelalterarchäologie in Österreich 4/5, 149–162, Wien.
 - 1989: Les villages désertes en Moravie, ČMM LXXIV, Vědy společenské, 161–202.
- NEKUDA, V.—REICHERTOVÁ, K., 1986: Středověká keramika v Čechách a na Moravě, Brno.
- NEKUDA, V.—UNGER, J., 1981: Hrádky a tvrze na Moravě, Brno.
- NOVOTNÝ, B., 1959: Archeologický výzkum Hradce u Opavy. Hradec u Opavy.
- 1961: Výzkum hradiště „Hrůdy“ u Sudoměřic nad Moravou (K otázce spečených valů), Sborník Československé společnosti archeologické 1, 61–81.
 - 1962: Výzkum slovanského hradiška v Opavě-Kylešovicích, ČSIm B XI, 65–80.
 - 1967: Předběžná zpráva o zjišťovacím výzkumu ve znojenské rotundě, PV 1966, 53–54.
 - 1970: Problematika vývoje časně feudálních opevněných center na Moravě v 10.–12. století, Sborník J. Poulíkovi k šedesátinám, 143–147, Brno.
 - 1970a: Zur Entwicklungsproblematik der Siedlungstypen Mährens im 9. bis 12. Jahrhundert, ČMM LV, Vědy společenské, 53–62.
 - 1970b: Zjištění základů starší románské svatyně v kostele v Přibyslavicích (okr. Třebíč), PV 1968, 55–56.
 - 1977: Archeologické poznatky k raně až pozdně románskému Znojmu, Středověká archeologie a studium počátků měst, 62–69, Praha.
 - 1978: Výzkum přemyslovského ústředí „castrum Spytignew“ z 11.–12. století a rekonstrukce jeho úředu v archeologických a písemných pramenech, AH 3, 183–215.
 - 1981: Archeologický výzkum castra „Rokyten“ na Moravě z 11.–12. století jeho hradecký, obvod a románský dvorec Řeznovice, AH 6, 221–238.
 - 1982: K problematické způsobu výstavby opevnění nížinného hradiště Strachotína-Vysoké Zahrady u Dolních Věstonic na Moravě, AH 7, 325–334.
- PROCHÁZKA, R., 1985: Archeologie k počátkům jihomoravských měst, AH 10, 133–142.
- 1988: Archeologické prameny ke středověkému Brnu, AH 13, 83–95.
 - 1989: Minoritský klášter v zástavbě města Brna, AH 14, 131–140.
- PROCHÁZKA, R.—SNÁŠIL, R., 1984: Hlavní rysy lokační zástavby Uherského Hradiště ve 2. polovině 13. století, Urbes medii aevi, 43–51, Praha.
- PROCHÁZKA, R.—ŠTROF, A., 1983: Příspěvek k osídlení Bořitova a Černé Hory na Blanensku, VVM XXXV, 46–58.
- RICHTER, M., 1974: Archeologický výzkum a otázky nejstarší sídlištní topografie Žďáru nad Sázavou. Dějiny Žďáru nad Sázavou III, 231–240, Brno.
- RYBNÍČKOVÁ, E.—RYBNÍČEK, K., 1975: Ergebnisse einer paläobotanischen Erforschung, V. Nekuda, Pfaffenschlag, 183–198.
- SNÁŠIL, R., 1973: Záblačany (okres Uherské Hradiště), ZSV 1, 89–115.
- 1975: Archeologie a vesnická sídliště 10.–13. století na Moravě, AR XXVII, 305–317.
 - 1977: Nová zjištění ze zaniklých Záblačan, Středověká archeologie a studium počátků měst, 247–257.
 - 1978: Záchraný výzkum v Uherském Hradišti-Starém Městě (okr. Uherské Hradiště), PV 1976, 89–90.
 - 1979: Záchraný výzkum středověkého Starého Města v poloze „Za zahradou“, k. o. Uherské Hradiště, AH 4, 73–75.
 - 1982: Změny sídlištní sítě a jejich příčiny v 10.–19. století. Uherskohradištsko, Vlastivěda moravská, 181–218. Soupis zaniklých sídliště, 779–797, Brno.
- SOUCHOPOVÁ, V., 1986: Hutnictví železa v 8.–11. století na západní Moravě, Studie Archeologického ústavu ČSAV v Brně, roč. XIII, 1, Praha.
- STANA, Č., 1970: Zur Entwicklung der mittelalterlichen Besiedlung im Südwestteil der Thaya-Schwarza-Bodensenke, ČMM LV, 81–96.

- 1980: Archeologický výzkum pohřebiště při románské rotundě v Pustiměři (okr. Vyškov), PV 1977, 83–85.
- ŠAUEROVÁ, D., 1961–1964: První výsledky z výzkumu zaniklých středověkých vesnic na střední Moravě, VVM XVI, 97–105.
- 1967: Zaniklá středověká osada Konůvky na Slavkovsku, VVM XIX, 163–174.
- 1968: Zpráva o výzkumu zaniklých středověkých sídlišť na střední Moravě, AR XX, 362–364.
- 1973a: Systematický výzkum zaniklé středověké vesnice Konůvky na Slavkovsku, ZSV 1, 169–183.
- 1973b: Typické domové půdorysy v zaniklé středověké vesnici Konůvky na Slavkovsku, AR XXV, 83–86, 126–128.
- 1977: Zaniklý hrádek Kepkov ve Ždánickém lese (k. ú. Nižkovice-Heršpice, o. Vyškov) AH 2, 1967–172.
- 1978: Pokračování výzkumu v Konůvkách (hřbitov a sakrální objekty), AH 3, 347–354.
- 1980: Středověká vesnice Skřípov zaniklá v husitském revolučním hnutí, AH 5, 187–191.
- 1981: Mizející hrádek v Rašovicích, okr. Vyškov na Mor., AH 6, 327–332.
- ŠIKULOVÁ, V., 1968: Záchrané akce v areálu středověké Opavy, PV 1967, 101–103.
- 1971: Pokračování záchranných akcí v areálu středověké Opavy, PV 1970, 69–74.
- 1972: Záchrané akce v areálu středověké Opavy, PV 1971, 121–124.
- 1973: Záchrané akce v areálu středověké Opavy, PV 1972, 90–91.
- 1977: Nálezy mincí z výzkumu středověké Opavy, Středověká archeologie a studium počátků měst, 141–149.
- 1982: Zpráva o pokračování výzkumu dominikánského kláštera v Opavě, VVM XXXIV, 206–208.
- ŠEBELA, L.—VANĚK, J., 1982: Předběžná zpráva o záchranném archeologickém výzkumu bývalého bratrského sboru v Ivančicích, VVM XXXIV, 201–206.
- TRIBULA, J.—BEDNÁŘIKOVÁ, J., 1980: Archeologický výzkum gotické tvrze v Čejkovicích (okr. Hodonín), VVM XXXII, 202–207.
- UHLÍŘ, J., 1970: Zpráva o archeologickém výzkumu románského kostela sv. Anny v Přibyslavicích, Referáty z I. pracovních porad mladých archeologů, Příloha VVM XXII, č. 3, 101–107.
- UNGER, J., 1970: Zur Lokalisierung einiger mittelalterlicher Ortswüstungen in Südmähren, CMM LV, 111–119.
- 1974: K lokalizaci některých zaniklých středověkých osad v okolí Pohořelic, JM 10/II, 22–23.
- 1977: Stav výzkumu zaniklých vsí v mikroregionu na soutoku Jihlavy a Svratky, Středověká archeologie a studium počátků měst, 258–263.
- 1977a: Archeologický výzkum hrádku „Kulatý kopec“ na zaniklé vsi Kovalov u Žabčic, okr. Brno-venkov, v letech 1973–1976, AH 2, 155–160.
- 1980: Keramika z přelomu 14. a 15. století ve venkovském prostředí jižní Moravy, AH 5, 383–388.
- 1981: Hradištní a středověká osada u Šakvic, okr. Břeclav, AR XXXIII, 55–87.
- 1982: Vývoj osídlení na soutoku Jihlavy a Svratky ve 13. až 15. století, AH 7, 169–177.
- 1984: Zaniklá ves Topolany u Vranovic (okr. Břeclav), AH 9, 65–100.
- 1988: Počátky středověkých opevněných sídel typu „motte“ na jihovýchodní Moravě, Rodná země, 207–221.
- UNGER, J., a kol., 1980: Pohořelice-Klásterka, Studie Archeologického ústavu ČSAV v Brně, roč. VIII, 2, Praha.

Zusammenfassung

Der gegenwärtige Stand der Archäologie des Mittelalters in Mähren

Aus der Problematik der Archäologie des Mittelalters und der bisherigen Forschungen treten folgende Forschungsbereiche in den Vordergrund: die Besiedlung, ländliche Siedlungen, Städte, befestigte Siedlungen, Gräberfelder und Friedhöfe, kirchliche Bauten und Gewerbestätte.

1. Die Entwicklung der Besiedlung

Der gegenwärtige Stand der wissenschaftlichen Bearbeitung der Besiedlungsentwicklung in Mähren weist beträchtliche Disproportionen zwischen Süd- und Nordmähren auf. Es fehlt die Bearbeitung des Katasters der archäologischen Funde und vor allem ihre zeitliche Klassifizierung. Einen untrennbaren Bestandteil der mittelalterlichen Archäologie bilden die Wüstungen. Die stärkste Bewegung in der Besiedlungsgeschichte brachte das 13. Jahrhundert im Zusammenhang mit der großen (deutschen) Kolonisation.

2. Die Erforschung der ländlichen Siedlungen

Die bisherigen archäologischen Grabungen brachten bedeutungsvolle Belege der Entwicklung des mittelalterlichen Dorfes in Mähren. Auf Grund der systematischen Grabungen in den Wü-

stungen Pfaffenschlag, Mstěnice, Kontůvky, Bystřec, Záblačany, Siedlung bei Mohelnice, Narvice und Koválov und 12 Rettungsgrabungen kann man heute bereits eine Entwicklungskarakteristik der Dorfgrundrisse, der Behausungen und Wirtschaftsbauten der Dörfer bieten. Besonders die systematisch untersuchten Wüstungen Mstěnice und Pfaffenschlag gestatten nach Ergänzung um die Untersuchungsergebnisse anderer teilweise untersuchten Lokalitäten eine bestimmte Verallgemeinerung der Grundrichtung des Überganges vom frühmittelalterlichen zum hochmittelalterlichen Dorf. Die größten Wandlungen erfuhren die mittelalterlichen Dörfer in der zweiten Hälfte des 13. Jahrhunderts, die sich sowohl in der Grundrißgestaltung der Dörfer als auch in der Ausstattung der einzelnen Anwesen äusserten.

Die mittelalterliche Siedlungsarchäologie in Mähren hat wichtige Ergebnisse der Siedlungsformen, besonders zur Genese des Waldhufendorfes (Pfaffenschlag) und Angerdorfes (Mstěnice) gebracht. Aus den angeführten Beispielen der Grundrißtypen hervor geht, daß die regelmäßige Dorfform mit den wirtschaftlichen Änderungen in Zusammenhang stand, die in Mitteleuropa seit dem 13. Jahrhundert verliefen. Im Zusammenhang mit der Siedlungsform geschah auch radikale Änderung in der Entwicklung des ländlichen Hauses und Anordnung des Bauernhofes. Die einräumigen Häuser des Frühmittelalters wurden seit dem 13. Jahrhundert von komplizierten Hausgrundrissen abgelöst. Die Häuser im Hochmittelalter besaßen in der Regel eine dreiteilige Disposition: Stube-Flur-Kammer. Zu den wichtigen Neuerungen gehört der Bauernhof, in dem das Haus und alle Wirtschaftsobjekte (Ställe, Speicher, Scheunen, Keller und Schuppen) festgestellt wurden. Vom typologischen Standpunkt waren in den hochmittelalterlichen Dörfern alle Hoftypen vertreten.

3. Die Erforschung der Städte

Archäologische Grabungen in den Städten werden größtenteils im Zusammenhang mit Rekonstruktionsarbeiten im Areal der historischen Stadtkerne vorgenommen. Im Mittelpunkt der Aufmerksamkeitsarchäologischer Grabungen in Mähren stehen die Städte Olomouc (Olmütz), Brno (Brünn), Uherské Hradiště (Ungarisch Gradisch), Opava (Tropau) und Rýmařov. Die im Areal der Olmützer Vorburg durchgeführten Grabungen gestatten es, die Zentren der Besiedlung vor der Lokation in großen Zügen zu rekonstruieren und die Entwicklungsphasen des gesamten Olmützer Siedlungsgebietes zu einer mittelalterlichen Stadt zu erfassen.

Zu den wichtigen Ergebnissen der Stadtkernforschung in Brno gehört die Entdeckung der Rotunde aus dem 11. Jh. im Areal des Altbrünner Klosters. In der 2. Hälfte des 12. Jh. wurde die Rotunde zerstört und durch eine romanische Kirche ersetzt. In der dritten Bauphase entstand eine gotische Kirche, die bis zum Ende des 18. Jh. existiert hat.

Mehrere Rettungsgrabungen wurden auch im Stadtzentrum (Dominikaner Gasse, Altbrünner Gasse, Koblížná Gasse u. a.) durchgeführt, wo man verschiedene Gruben und Grubenhäuser freigelegt hat.

Auf dem Gebiet der Stadt Rýmařov wurde eine noch aus der Zeit vor der Lokation stammende Siedlung freigelegt, deren erste Existenzphase in die Zeit vor das Jahr 1250 fällt, als hier neun Blockbauten errichtet wurden.

In der Stadt Uherské Hradiště wurden mehrere Rettungsgrabungen durchgeführt. Diese königliche Stadt wurde in den Jahren 1253-57 gegründet und die ersten Siedler haben eingetiefte Wohnprovisorien gebaut. Es handelte sich um Halbgrubenhäuser, die in der Technik des sog. falschen Blockbaus errichtet wurden. Bis Ende des 13. Jh. hat man die Wohnbauten schon auf dem Geländeneiveau aus Holz und auch aus Stein errichtet.

In der Stadt Žďár a. d. Sázava wurde das „Forum“ des Zisterzienserklosters untersucht, das im Jahre 1252 entstand und nach Ablauf von nicht mehr als 20 Jahren an einen anderen Ort verlegt wurde. Die Grabungsarbeiten haben Spuren von ebenerdigen Häusern in Pfostenbauweise freigelegt. Auch einige Grubenhäuser wurden entdeckt.

4. Die Erforschung der befestigten Siedlungen

Ein Markanter Bruch in der Entwicklung befestigter Siedlungen entstand seit dem 12. Jh., als selbständige Sitze sowohl des höheren als auch des niedrigeren Adels zu erscheinen beginnen. Es waren Burgen, befestigte Höfe, Turmhügel und Festen. Auf den Burgwällen des 11. - 12. Jh. in Mähren wurden meist nur Sondierungen vorgenommen.

Die archäologischen Untersuchungen mährischer Burgen konzentrierten sich vorläufig bloss auf kleinere Feststellungsgrabungen und einige größere Rettungsgrabungen. Zu diesen gehören Burg Tepenec in der Gegend von Olmütz, Burg Brumov (Bez. Zlín), die Burg unweit von Obřany bei Brno, wo es gelang, fast den ganzen Kern der Burgdisposition mit zylinderförmigem Turm freizulegen. Von Adelsburgen, die vor der Mitte des 13. Jh. entstanden sind, wurde Burg Bukov (Bez. Žďár a. d. Sázava) untersucht.

Eine systematische Grabung verläuft gegenwärtig auf Burg Rokštejn (Bez. Jihlava), die in der 2. Hälfte des 13. Jh. entstanden ist.

Die Entwicklung der befestigten Kleinadelsitze zeigt am besten die Wüstung Mstěnice,

wo am Ende des 12. Jh. ein Hausberg und nach seiner Vernichtung etwa in der Hälfte des 13. Jh. eine steinerne Feste direkt im Dorf erbaut wurden.

Zu den Kleinadelsbefestigungen gehören die sog. „Motten“. Diese wurden oberhalb von Popice (Bez. Břeclav), in den Wüstungen Kovalov (Bez. Brno-Land) und Dvice (Bez. Břeclav) untersucht. Die Anfänge dieser Sitze fallen in die Mitte des 13. Jh.

5. Die Erforschung der Gräberfelder und Friedhöfe

Für die Periode des 10.–13. Jh. hat Z. Měřinský (1980a) eine kurze Zusammenfassung der slawischen Gräberfelder zusammengestellt. Sonst gibt es Arbeiten über einzelne Grabungen, wie z. B. das frühmittelalterliche Gräberfeld in Velké Hostěrádky (Bez. Břeclav), wo die Untersuchungen 50 Skelettgräber freigelegt haben. Die Münzfunde datieren es in die zweite Hälfte des 11. bis in die erste Hälfte des 12. Jh.

Weitere Gräberfelder wurden bei der Grabungen der Wüstungen Narvice (Bez. Břeclav) und Kovalov (Bez. Brno-Land) freigelegt. Das Grabinventar von beiden Gräberfeldern war sehr ärmlich.

Da die Gräberfelder einen grundlegenden Komplex von Informationen für das Studium der mittelalterlichen Gesellschaft bieten, bleibt die Erforschung von Gräberfeldern eine wichtige Aufgabe in der Zukunft.

6. Die Erforschung von Kirchenbauten

Archäologische Grabungen in Mähren brachten mehr als 20 Kirchenbauten aus dem 9. Jh. Aus den folgenden Jahrhunderten wurden nur einige Kirchen aus dem 11. Jh. (Burgwall Vysoká zahrada bei Dolní Věstonice, eine Rotunde im Areal des Zisterzienserinnen-Klosters in Alt-Brünn) und 12. Jh. (St. Pantaleon Rotunde in Pustiměj bei Vyškov, romanische Kirche in Alt-Brünn) freigelegt. Von jüngeren gotischen Kirchen wurden eine ländliche Kirche in der Wüstung Kovalov (Bez. Brno-Land,) in der Wüstung Dvice (Bez. Břeclav) und Reste einer Kirche mit Friedhof in der Wüstung Konůvky (Bez. Vyškov) untersucht.

An Klöstern wurde nur das Kartäuser-Kloster in Dolany (Bez. Olomouc) archäologisch untersucht. Die Zahl der archäologisch untersuchten Kirchen und Klöster ist gering und eine Reihe von Erkenntnissen wurde aus noch stehenden Objekten gewonnen.

7. Die Erforschung von Gewerbestätten

Die Übersicht der archäologischen Forschungen von Gewerbestätten erwies Disproportionen, die bisher in einzelnen Bereichen existieren. Die größte Menge durch archäologische Grabungen gewonnener handwerklicher Erzeugnisse stellt die Keramik vor. Vertikale Töpferöfen sind von Zelechovice (Bez. Olomouc) und aus Veligrad bei Uherské Hradiště bekannt. Einfache, sog. Meileröfen wurden in der frühmittelalterlichen Siedlung bei Mohelnice und in Loštice freigelegt. Liegende Töpferöfen wurden in Mstěnice (Bez. Třebíč) und in Städten Brno, Znojmo, Kroměříž und Opava entdeckt.

Belege zur Eisenhütten-Erzeugung stammen von Zábřacany, Mstěnice und von Drahaner Hochland.

Das Kalkbrennen wurde in Zábřacany, in Olmütz und in der Wüstung Topolany freigelegt. Eine Kolonie von 6 Kalköfen wurde in Marktdorf Veligrad erforscht. Die wichtigsten Kalkofen-Funde aus dem Ende des 13. Jh. stammen aus der Umgebung der Burg Obřany. Die vier Öfen waren eingetieft und mit Abzugöffnungen versehen.

Eine Teererzeugungs-Stelle wurde in der Wüstung Zábřacany entdeckt.

Aus dem Ende des 15. Jh. wurde ein Glasofen in Veverská Bítýška (Bez. Brno-Land) freigelegt.

In diesem Beitrag wurden nur die Hauptlinien der archäologischen Grabungen des Mittelalters berührt. Begreiflicherweise konnte die vorliegende Wertung nicht erschöpfend sein und besitzt eher informativen Charakter.

